

Kraftsamling för hälsa och ett socialt hållbart Gotland

2023-2027

Fastställd av regionfullmäktige
Framtagen av regionstyrelseförvaltningen
Datum [Beslut/Publiceringsdatum]
Gäller 2023-2027
Ärendenr RS 2021/1184
Version [1.0]

Kraftsamling för hälsa och ett socialt hållbart Gotland

1	Sammanfattning	3
2	Bakgrund	4
3	Utgångspunkter för programmet	5
3.1	Syfte	5
3.2	Målsättning 2027	6
3.3	Förflyttning mot målen med prioriterade insatsområden	7
3.4	Genomgående perspektiv	7
3.5	Programmets kopplingar till andra pågående arbeten och utvecklingsområden	8
3.6	Indikatorer och uppföljning av programmet	10
4	Mål med prioriterade insatsområden 2023-2027	11
4.1	Psyiskt välbefinnande är jämlikt fördelat	11
4.2	Skolnärvaron ökar i grundskola och gymnasium	14
4.3	Unga avstår från bruk av narkotika	17
4.4	Vi rör oss en timme varje dag	19
4.5	Våld upptäcks och stöd erbjuds	21
4.6	Arbetsmarknaden är tillgänglig för alla	24
4.7	Alla kan delta i den demokratiska samhällsutvecklingen	27
5	Fördjupning – att arbeta med genomförandeprogram	30
5.1	Vårt Gotland 2040 sätter de långsiktiga målen	30
5.2	Ett samordnat genomförande är en del av det regionala utvecklingsansvaret	30
5.3	Fokus på samhandling för att göra skillnad	31
5.4	Hur ska genomförandeprogrammet användas?	31
5.5	Tidsperspektiv för genomförandeprogrammen	32
5.6	Arbetsformer och uppföljning	32
6	Bilagor	33
6.1	Aktörslista	33
6.2	Sammanfattningar på lättläst svenska och olika språk	34
6.3	Överblick mål och prioriterade insatsområden	36

1 Sammanfattning

Kraftsamling för hälsa och ett socialt hållbart Gotland är ett av tre genomförandeprogram kopplat till den regionala utvecklingsstrategin *Vårt Gotland 2040*. Syftet med genomförandeprogrammen är att konkretisera vad vi tillsammans behöver göra på kort sikt (2023-2027) för att nå de övergripande målen i strategin.

Genomförandeprogrammets mål och prioriterade insatsområden handlar alla om svåra samhällsutmaningar där många olika aktörer behöver vara med och bidra. Genom att samverka och samhandla kan vi göra stor skillnad. Programmet riktar sig till alla verksamheter och aktörer som vill bidra till ett hållbart Gotland.

Kraftsamling för hälsa och ett socialt hållbart Gotland är sammankopplad med de andra två genomförandeprogrammen *Näringslivets förutsättningar och innovation* och *Genomförandeprogram för klimat, miljö och energi*. Programmet har även starka kopplingar till andra pågående arbeten exempelvis omställningsarbetet *Hälsa genom hela livet*.

Kraftsamling för hälsa och ett socialt hållbart Gotland gäller för åren 2023-2027 och innefattar sju mål. Målsättningen är att göra förflyttning mot målen med stöd av aktiviteter inom prioriterade insatsområden. Målen beräknas inte vara fullt uppfyllda till 2027, utan syftar till att skapa engagemang och riktning. För att kunna göra en förflyttning mot målen behöver ofta riktade insatser mot specifika målgrupper göras. Exempelvis mot grupper med kort utbildning och låg hushållsinkomst. Insatser kan också göras utifrån ålder, kön, födelseland och nuvarande plats för boende och sociala aktiviteter.

Programmets målsättning i korthet:

Gotland ska vara ett tryggt och inkluderande samhälle med livskvalitet för alla, där ingen ska lämnas utanför. Nu kraftsamlar vi för hälsa och social hållbarhet med målsättning att göra en förflyttning mot att:

- ♥ Psykiskt välbefinnande är jämlikt fördelat
- ♥ Skolnärvaron ökar i grundskola och gymnasium
- ♥ Ungdomar avstår från bruk av narkotika
- ♥ Vi rör oss en timme varje dag
- ♥ Våld förebyggs, upptäcks och stöd erbjuds
- ♥ Arbetsmarknaden är tillgänglig för alla
- ♥ Alla kan delta i den demokratiska samhällsutvecklingen

2 Bakgrund

Vårt Gotland 2040 är en regional utvecklingsstrategi (RUS) för en långsiktig hållbar utveckling för Gotland. Den antogs av regionfullmäktige i februari 2021. *Vårt Gotland 2040* syftar till bästa möjliga framtid för oss som bor och verkar på Gotland och för alla som besöker vår ö. Strategin består av en vision, tre övergripande mål och tolv effektmål (Figur 1) och bygger på Agenda 2030.¹

Figur 1. Vision, övergripande mål och effektmål från *Vårt Gotland 2040*.

För att konkretisera vad som behöver göras på kort sikt (2023-2027) i strategin har tre genomförandeprogram tagits fram som är kopplade till *Vårt Gotland 2040*. Genomförandeprogrammen preciserar mål och prioriterade insatsområden fram till 2027 där vi tillsammans behöver kraftsamla för att målen till 2040 ska uppnås.

Detta genomförandeprogram, *Kraftsamling för hälsa och ett socialt hållbart Gotland*, fokuserar på social välfärd och i första hand det övergripande målet ”Gotland är ett tryggt och inkluderande samhälle med livskvalitet för alla”. De andra två genomförandeprogrammen, *Näringslivets förutsättningar och innovation* samt *Genomförandeprogram för klimat, miljö och energi*, fokuserar på liknande sätt mot de andra övergripande målen.² De tre genomförandeprogrammen ska dock ses som en helhet. Avsnitt fem i detta program utgör en gemensam fördjupning kring det regionala utvecklingsuppdraget och arbetet med de tre genomförandeprogrammen.

¹ Hela strategin finns på <https://www.gotland.se/gotland2040>.

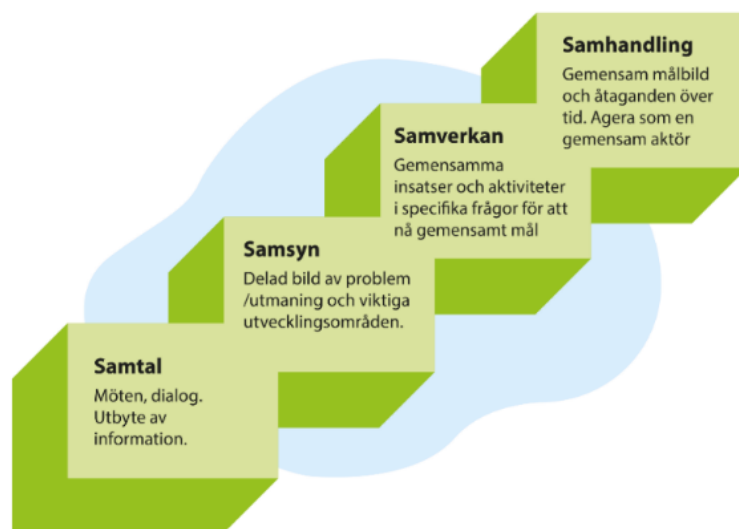
² De andra två genomförandeprogrammen finns att läsa på <https://gotland.se/gotland2040>

3 Utgångspunkter för programmet

3.1 Syfte

Syftet med genomförandeprogrammet är att bryta ner och konkretisera den regionala utvecklingsstrategin *Vårt Gotland 2040* i gemensamma mål för perioden 2023-2027. Målen och de prioriterade insatsområdena i genomförandeprogrammet handlar om komplexa samhällsutmaningar där ingen enskild aktör kan göra hela arbetet utan där flera olika aktörer tillsammans behöver vara med och bidra.³ För att klara av detta behöver vi samverka och samhandla mot gemensamma mål och skapa ett gemensamt ansvar och partnerskap.⁴ Programmet ger även en gemensam lägesbild och pekar ut i vilken riktning vi ska arbeta tillsammans.

Programmet har tagits fram gemensamt med flera aktörer på ön (bilaga 6.1). Det riktar sig till alla verksamheter och aktörer som vill samverka och bidra till ett hållbart Gotland. Region Gotland har det så kallade regionala utvecklingsansvaret och ansvarar för samordning inom programmet. Ansvar för genomförandet av aktiviteter för att nå målen bärs av alla aktörer gemensamt.

Figur 2. Samverkanstrappan. Syftet med genomförandeprogrammet är att skapa samverkan och samhandling kring gemensamma mål där vi kan kraftsamla tillsammans.

³ OECD Territorial Reviews: Gotland, Sweden. Organisation for Economic Co-operation and Development, 2022.

⁴ Our Gotland 2040, a study of participating organisations through the lens of collaborative governance. Dolba & Marteinsdottir, Uppsala Universitet, 2022.

3.2 Målsättning 2027

Kraftsamling för hälsa och ett socialt hållbart Gotland innefattar sju mål till 2027. Målsättningen är att göra förflyttning mot målen med stöd av aktiviteter inom prioriterade insatsområden. Målen är framtagna utifrån de samhällsutmaningar och prioriteringar som identifierats i den regionala utvecklingsstrategin *Vårt Gotland 2040*. Målen bidrar således även till de globala hållbarhetsmålen i Agenda 2030 utifrån *Vårt Gotland 2040*s prioriteringar.⁵ Samtidigt bidrar programmet även till det nationella folkhälsomålet: att skapa förutsättningar för en god och jämlik hälsa i hela befolkningen och sluta de påverkbara hälsoklyftorna inom en generation.⁶

Målen till 2027, och de prioriterade insatsområdena, är framtagna tillsammans med ett stort antal aktörer på Gotland (bilaga 6.1). Målen fokuserar på komplexa samhällsutmaningar som kräver samverkan och samhandling. De kan uppfattas stora och visionära, avsikten med detta är att skapa engagemang och möjliggöra för många aktörer att kunna bidra. Målen ger således vägledning och riktning men beräknas inte vara fullt uppfyllda till 2027. De prioriterade insatsområdena påvisar vad vi behöver *göra* tillsammans för att nå målen. Mål och prioriterade insatsområden beskrivs närmare i avsnitt fyra.

Figur 3. Symbolen för *Kraftsamling för hälsa och ett socialt hållbart Gotland* visar på hur de sju målen ska ses som en helhet för att skapa ett tryggt och inkluderande samhälle med livskvalitet för alla.

⁵ Vårt Gotland 2040 och kopplingen till Agenda 2030 finns att läsa på <https://www.gotland.se/gotland2040>.

⁶ Folkhälsopolitikens mål är ytterligen en viktig förutsättning för det strategiska området "Likvärdiga möjligheter till boende, arbete och välfärd i hela landet" enligt Nationell strategi för hållbar regional utveckling i hela landet 2021–2030, Skr 2020/21:133.

3.3 Förflyttning mot målen med prioriterade insatsområden

För vart och ett av de sju målen finns två till fyra prioriterade insatsområden. Med det menas områden där aktiviteter behövs för att göra en förflyttning i riktning mot målen. Varje prioriterat insatsområde är kopplat till ett huvudmål. Insatsområdena kommer även påverka en förflyttning mot andra mål inom detta genomförandeprogram såväl som de andra två genomförandeprogrammen.⁷

Tre kriterier har legat som grund under processen för framtagandet av de prioriterade insatsområdena: vetenskap och beprövad erfarenhet, Gotlandskontext samt behov och möjlighet till samverkan mellan olika verksamheter och aktörer på Gotland.

Ett prioriterat insatsområde kan innefatta olika typer av aktiviteter. Aktiviteterna kan riktas mot enskilda individer, grupper eller till hela Gotlands befolkning utifrån preventionstriangelns tre nivåer (Figur 4). För att lyckas med en förflyttning mot målen behövs oftast aktiviteter på fler nivåer. För varje prioriterat insatsområde nämns exempel på möjliga aktiviteter. Dessa ska endast ses som exempel för ökad förståelse och många fler aktiviteter kan skapas inom de olika områdena.

Figur 4. Preventionstriangeln visar hur aktiviteter kan sättas in på olika nivåer för att skapa förflyttning mot målen.⁸

3.4 Genomgående perspektiv

I genomförandeprogrammet *Kraftsamling för hälsa och ett socialt hållbart Gotland*, precis som i *Vårt Gotland 2040*, används ordet *vi*. Det är ett inkluderande *vi*, för att visa på att utvecklingen på Gotland rör alla och att alla därmed kan bidra.

Vi betyder alla verksamheter och aktörer som bidrar till att genomföra strategin och genomförandeprogrammet. Alla som bidrar till en hållbar utveckling och till att Gotland blir den bästa möjliga platsen att leva på. *Vi* betyder också alla gotlänningar, alla potentiella gotlänningar, deltidsgotlänningar och alla som vill Gotland väl. Med ordet *vi* sätts det gemensamma bästa i fokus och att det är *vi* tillsammans som skapar förändring.

⁷ De andra två genomförandeprogrammen finns att läsa på <https://gotland.se/gotland2040>

⁸ Bild publicerad med godkännande från SKR. Källa: McIver & McIver, 2009. Vidareutvecklad Plug In 2.0 (SKR).

Programmet baseras på de genomgående perspektiven från den regionala utvecklingsstrategin *Vårt Gotland 2040*:

- utvecklingen ska vara hållbar och ingen ska lämnas utanför,
- barn och unga är framtiden,
- jämställdhet en rättighet och hävstång samt
- hela Gotland – land och stad tillsammans.⁹

Samtliga mål, och prioriterade insatsområden i genomförandeprogrammet ska genomsyras av dessa perspektiv.

Olika insatsområden kan påverka olika individer, grupper eller geografiska områden, utifrån förutsättningar och behov. För att nå målen kan prioriterade insatsområden och aktiviteter riktas både generellt till hela befolkningen eller specifikt till olika grupper. Exempelvis kan det vara grupper med ökad risk för utsatthet, som redan är extra långt från att uppnå målen eller utifrån de genomgående perspektiven. Andra möjliga grupper kan vara personer med kort utbildning, med låg hushållsinkomst, nyanlända, personer som identifierar sig inom HBTQI+¹⁰ och personer med funktionsnedsättning eller psykisk ohälsa. Aktiviteter kan även behöva riktas olika för att minska skillnader utifrån plats för boende och social aktivitet samt ålder, kön och födelseort eller andra diskrimineringsgrunder.¹¹ På så sätt skapar vi förutsättningar att nå ett mer jämställt och jämlikt samhälle.

3.5 Programmets kopplingar till andra pågående arbeten och utvecklingsområden

Kraftsamling för hälsa och ett socialt hållbart Gotland har inte bara kopplingar till de andra två genomförandeprogrammen utan har även kopplingar till andra program och pågående arbeten på Gotland. Den största, och kanske viktigaste kopplingen, finns till omställningsarbetet *Hälsa genom hela livet* (nationellt benämnt som *God och nära vård/Nära vård*).¹²

3.5.1 Hälsa genom hela livet

För att invånare på Gotland ska må så bra som möjligt så länge som möjligt och för att vård och omsorg av god kvalitet ska kunna erbjudas även i framtiden behövs en förändring i samhället. Våra levnadsvanor innebär att många människor idag blir sjuka i sjukdomar som i hög grad kan undvikas, exempelvis diabetes typ 2, stroke och viss typ av cancer. Förutom onödigt lidande för den enskilde ökar belastningen på vård och omsorg. Att skapa goda förutsättningar och ge stöd för god hälsa hos befolkningen är hela samhällets ansvar.

---

⁹ Mer om de genomgående perspektiven finns att läsa i *Vårt Gotland 2040*.

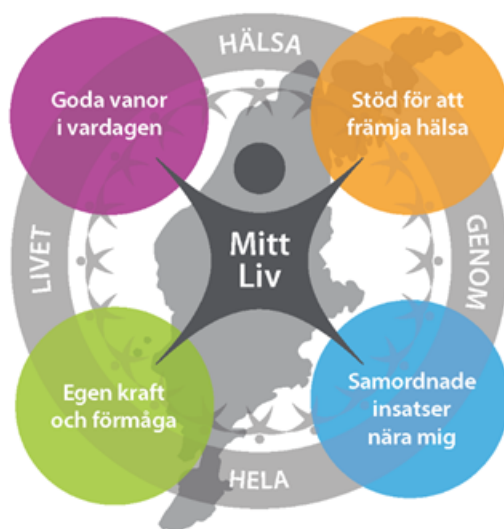
¹⁰ HBTQI+ är ett paraplybegrepp för homosexuella, bisexuella, transpersoner, personer med queera uttryck och identiteter och intersexpersoner.

¹¹ Diskrimineringsgrunderna: kön, könsöverskridande identitet eller uttryck, etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning, funktionsnedsättning, sexuell läggning och ålder. Mer information om de sju diskrimineringsgrunderna finns att läsa på: www.do.se/diskriminering/diskrimineringsgrunder.

¹² Mer om God och nära vård finns att läsa hos Socialstyrelsen: www.socialstyrelsen.se/kunskapsstod-och-regler/omraden/god-och-nara-vard/.

Hälsa genom hela livet är ett omställningsarbete med målet att skapa ett starkt hälsosystem som utgår från individen och fokuserar på att stärka hälsan hos såväl sjuka som friska. Genom att satsa på tidiga hälsofrämjande insatser i människors vardag kan förutsättningarna för en god hälsa stärkas. Det kan i sin tur motverka ett onödigt inflöde till hälso- och sjukvården samt omsorgen. Samtidigt behöver hälso- och sjukvården och omsorgen i högre grad samverka utifrån individens behov och förutsättningar. Omställningsarbetet är viktigt eftersom dagens välfärdssystem inte är resursmässigt hållbart av både ekonomiska och personella skäl. Det finns också skillnader i hälsa mellan olika grupper i befolkningen och dagens hälso- och sjukvård är inte utformad för att göra största möjliga skillnad.

Figur 5. Målbilden för omställningsarbetet *Hälsa genom hela livet*. Individen i mitten är samma som i symbolen för *Kraftsamling för hälsa och ett socialt hållbart Gotland* (Figur 3).

Det lokala omställningsarbetet på Gotland benämns *Hälsa genom hela livet*. Motsvarande rörelse finns nationellt (*God och nära vård/Nära vård*).¹³ Det nationella arbetet är dock inriktat främst på hälso- och sjukvård och samarbetet med socialtjänst. Gotlands litenhet i kombination med skälen för omställning gör att arbetet lokalt har en bredare ansats och även samordnas med detta genomförandeprogram. En målbild fastställd i regionfullmäktige (Figur 5) har tagits fram för att visa riktningen. Genom samordning av *Kraftsamling för hälsa och ett socialt hållbart Gotland* och *Hälsa genom hela livet* möjliggörs kraftsamling av flera aktörer, i samma riktning, samtidigt. Direkta sammankopplingar är markerade i texten med målbilden för *Hälsa genom hela livet*, men ska inte ses som begränsande för samverkan utöver dessa.

¹³ Mer om God och nära vård finns att läsa hos Socialstyrelsen: www.socialstyrelsen.se/kunskapsstod-och-regler/omraden/god-och-nara-vard/.

3.6 Indikatorer och uppföljning av programmet

För att mäta och följa upp att vi gör en förflyttning åt rätt håll finns indikatorer kopplade till målen. En samhällsförändring är ofta svår att påvisa under en såpass kort period (2023-2027). Detta är speciellt tydligt för Gotland med en relativt liten befolkning, vilket kan innebära förhållandevis stora årsvariationer vid mätning och uppföljning. Likväl är det viktigt att följa upp arbetet, vilket indikatorerna möjliggör och kan påvisa om vi är på rätt väg.

Varje mål har indikatorer kopplade på samhällsnivå. I första hand används samma indikatorer som i den regionala utvecklingsstrategin, men även lämpliga tilläggsindikatorer finns till respektive mål.

Indikatorerna redovisas uppdelat utifrån kön. Där det är möjligt och relevant delas statistiken även upp utifrån plats för boende, socioekonomiska faktorer, ålder samt övriga diskrimineringsgrunder. Genom att redovisa indikatorer utifrån olika grupper uppmärksammar vi skillnader mellan dessa. Det gör att vi kan vidta åtgärder i enlighet med alla människors lika värde oavsett kön, könsidentitet, funktionsnedsättning, ålder eller annan bakgrund och att alla ska ha möjlighet till god hälsa och likvärdiga förutsättningar att forma sitt liv efter egen förmåga och vilja.¹⁴ Detta skrivs däremot inte ut vid varje indikator men kommer att redovisas där det är möjligt och relevant för att påvisa skillnader mellan olika grupper.

Programmet kommer även följas upp genom olika indirekta mätningar, exempelvis genom att dokumentera och mäta vilka aktiviteter och nya samverkansarbeten som inleds och genomförs inom de prioriterade insatsområdena.

---

¹⁴ Nationell strategi för hållbar regional utveckling i hela landet 2021–2030, Skr 2020/21:133.

4 Mål med prioriterade insatsområden 2023-2027

Nedan följer de sju målen i programmet med prioriterade insatsområden under 2023-2027. Genom aktiviteter inom de prioriterade insatsområdena förflyttar vi oss mot målen. Varje aktör är viktig och tillsammans kan vi samverka och samhandla i aktiviteter som skapar förflyttning mot målen.

4.1 Psykiskt välbefinnande är jämlikt fördelat¹⁵

Vår psykiska hälsa påverkas av graden psykiskt välbefinnande och förekomst av symtom på psykisk ohälsa. Psykiskt välbefinnande är en grundläggande resurs för att kunna bemästra livets olika svårigheter och för att motverka psykisk ohälsa, men det är också en tillgång för samhället ur en social och ekonomisk synvinkel.¹⁶

Psykiskt välbefinnande är idag ojämnt fördelat i befolkningen. Exempelvis är det för ungdomar vanligare med högt psykiskt välbefinnande bland pojkar än bland flickor och bland personer med annan könsidentitet. Det är också vanligare med högt psykiskt välbefinnande bland personer som har medel/hög hushållsinkomst än bland personer med låg hushållsinkomst och bland personer som inte har fysisk funktionsnedsättning jämfört med bland de som har det.

Hög grad av psykiskt välbefinnande ger ett skydd mot psykisk ohälsa. På gruppnivå finns även ökad risk för hälsoproblem och sjukdom, inklusive psykisk ohälsa, för personer med en utsatt situation i samhället utifrån exempelvis socioekonomisk ställning, beroendeproblematik och diskrimineringsgrunderna.¹⁷

Vårt psykiska välbefinnande påverkas av olika faktorer och samverkan sker redan inom flera områden.¹⁸ Detta mål har en specifik inriktning mot att minska skillnader och den ojämlika fördelningen i befolkningen. De prioriterade insatsområdena fokuserar därför främst på att göra en förflyttning mot ett ökat psykiskt välbefinnande hos individer eller grupper som är extra utsatta eller i risk för att få nedsatt psykiskt välbefinnande eller psykisk ohälsa. Barn och unga är extra prioriterade för tidigt främjande insatser i syfte att bidra till en framtida mer jämlik fördelning.

¹⁵ Jämlikt fördelat utan skillnader mellan exempelvis flickor/kvinnor, pojkar/män och ickebinära barn, ungdomar och vuxna personer eller skillnader utifrån plats för boende samt ålder och andra diskrimineringsgrunder.

¹⁶ Begrepp inom området psykisk hälsa, version 2020, Sveriges kommuner och regioner (SKR).

¹⁷ Psykisk hälsa och sysselsättning-ESF förstudie. Slutrapport Regin Gotland, 2021.

¹⁸ Handlingsplan för psykisk hälsa 2022-2024, Region Gotland, lyfter exempelvis aktiviteter för att främja psykisk hälsa och förebygga psykisk ohälsa.

Inom insatsområdena finns särskilt nära kopplingar och potential till samverkan och samhandling i relation till *Hälsa genom hela livet*.

4.1.1 Prioriterade insatsområden

Främjande insatser för psykiskt välbefinnande

Insatsområdet är specifikt inriktat på aktiviteter som bidrar till psykiskt välbefinnande. Främjande insatser kan handla om insatser som skapar mening, ökar känslan av sammanhang och stärker motståndskraft. Psykiskt välbefinnande kan främjas genom insatser som underlättar goda levnadsvanor, social samvaro, sexuell och reproduktiv hälsa samt tillgång till stimulerande natur, kultur och fritid. Såväl universella som specifikt riktade insatser för ökat psykiskt välbefinnande behövs för individer och grupper med psykisk ohälsa (i enlighet med preventionstriangeln, Figur 4). Även om aktiviteter kopplat till insatsområdet görs redan idag inom många olika verksamheter är psykiskt välbefinnande ojämlig fördelat i befolkningen. Det främjande arbetet behöver därför bli ännu starkare genom samverkan mellan olika aktörer. Gemensamma kunskapshöjande insatser kan också göras för att öka befolkningens kunskap om vilka faktorer som främjar psykiskt välbefinnande och motverkar psykisk ohälsa.

Exempel på möjliga aktiviteter kopplade till insatsområdet:

- Aktiviteter riktade mot att främja social samvaro, existentiell hälsa, rekreation, tillit, upplevelse av att ha en meningsfull framtid och känsla av framtidshopp.
- Aktiviteter kopplade till främjande av goda levnadsvanor som exempelvis att vara fysiskt aktiv, att ha goda mat- och sömnvanor, att undvika olika typer av riskbruk och beroende samt att ta del av kultur, fritid och natur för hälsa och välbefinnande.
- Aktiviteter för ökad kunskap om psykisk hälsa och ohälsa så som Första hjälpen i psykisk hälsa¹⁹

Insatser för att minska ofrivillig ensamhet

De av oss som är ofrivilligt ensamma riskerar att få nedsatt psykiskt välbefinnande och har ökad risk för psykisk ohälsa. Insatsområdet innefattar aktiviteter för att stödja den som är eller riskerar att bli ofrivilligt ensam. Aktiviteterna kan riktas mot grupper med extra risk för ofrivillig ensamhet som exempelvis ungdomar, pensionärer, personer som identifierar sig inom HBTQI+²⁰, personer i utsatt socioekonomisk situation, personer med funktionsnedsättningar eller psykisk ohälsa, personer med missbruk och personer som tillhör andra grupper med utsatt social position i samhället.

---

¹⁹ Första hjälpen för psykisk hälsa, MHFA, är ett utbildningsprogram, riktat till allmänhet och arbetsliv som påbörjades 2019 på Gotland som projektet Guldhjärnan inom ramen för initiativet Mind/Shift.

²⁰ HBTQI+ är ett paraplybegrepp för homosexuella, bisexuella, transpersoner, personer med queera uttryck och identiteter och intersexpersoner.

Exempel på möjliga aktiviteter kopplade till insatsområdet:

- Uppsökande aktiviteter för att nå personer som inte aktivt själva tar initiativ till social samvaro. Det kan också vara sociala aktiviteter riktade till marginaliserade grupper.
- Aktiviteter för att öka tillgången till naturliga platser för möten samt för att öka möjligheten för olika grupper att mötas. Till exempel äldre och yngre samt personer med olika etnisk bakgrund.
- Aktiviteter för att minska digitalt utanförskap och lyfta digitaliseringens möjlighet för alla.

□ Insatser för stärkt föreningsliv och ideella krafter

Föreningsliv och ideella krafter i civilsamhället kan vara en grund till psykiskt välbefinnande genom exempelvis främjande av social samvaro, kultur och fysisk aktivitet. Föreningslivet kan även vara av extra stor vikt för personer i socialt utsatt position i samhället och som en första kontakt för barn och unga till olika hälsofrämjande aktiviteter.

Under Covid-19 pandemin har det sociala deltagandet minskat i befolkningen samtidigt som föreningslivet har tappat många av sina medlemmar och har svårt att locka nya. Det är oroande. Runt om på Gotland finns en stark ideell kraft och tillsammans skulle olika aktörer i samhället kunna lyfta föreningslivet igen i samverkan. Insatsområdet kan även innebära samverkan kring service mellan offentlig verksamhet och föreningslivet där tillgång till service idag är låg på Gotland. Det kan i sin tur bidra till att sociala och kulturella mötesplatser skapas.²¹

Exempel på möjliga aktiviteter kopplade till insatsområdet:

- Aktiviteter för ökad samverkan mellan näringsliv, offentlig och idéburen sektor för stärkt föreningsliv.
- Aktiviteter för att attrahera och stärka ideella krafter. Exempelvis pensionärer som vill engagera sig och vara aktiva i föreningsliv och samhälle.

4.1.2 Effektmål och indikatorer

Ett mer jämlikt fördelat psykiskt välbefinnande i befolkningen bidrar till en förflyttning mot fyra effektmål i *Vårt Gotland 2040*:

1. En god, jämlik och jämställd hälsa
2. En trygg och attraktiv livsmiljö med goda uppväxtvillkor
4. God utbildningsnivå och goda förutsättningar för livslångt lärande
11. En inkluderande arbetsmarknad där kompetensen möter behoven

Förflyttningen följs upp med indikatorerna:

- Invånare 25-74 år med bra självskattat hälsotillstånd, andel (%)
- Invånare 16-84 år som känner sig stressade, andel (%)
- Invånare 16-84 år med lågt socialt deltagande, andel (%)

---

²¹ Nationell strategi för hållbar regional utveckling i hela landet 2021–2030, Skr 2020/21:133.

- Invånare 16-84 år med gott psykiskt välbefinnande, andel (%)
- Invånare 16-84 år med psykisk påfrestning, andel (%)
- Ungdomar 16-19 år som upplever ensamhet, andel (%)

4.2 Skolnärvaron ökar i grundskola och gymnasium

Det finns ett starkt samband mellan genomförd skolgång och såväl nuvarande som framtida hälsa. Skolnärvaro bidrar till kunskap, bildning, livslångt lärande och att barn och ungdomar får del av skolans kompensatoriska uppdrag²² och demokratiuppdrag.²³ Skolnärvaro skapar därmed en stadig grund till goda förutsättningar för hälsa och utveckling genom hela livet.

Barn och unga som inte studerar får inte del av det hälsofrämjande och förebyggande stödet som skolan kan erbjuda.²⁴ Skolnärvaro ger vidare viktig social träning och förbereder grundskoleeleven för gymnasieskolans närvaroplikt för ekonomisk studiehjälp. Den sociala träning som skolan ger är ofta en förutsättning för möjligheten att komma in i arbete för de elever som av olika anledningar inte går vidare till gymnasiestudier. Målet har därför en viktig inverkan på möjligheten att nå mål i de andra två genomförandeprogrammen, exempelvis genom positiv effekt för området kompetensförsörjning. God pedagogisk kompetens i skolan är en förutsättning för att nå målet.

Skolnärvaro är inte bara skolans ansvar. Målet uppnås genom aktiviteter och samverkan mellan relevanta aktörer för att barn ska få goda förutsättningar genom hela uppväxten att utveckla kognitiva, emotionella, sociala och fysiska förmågor. Utvecklingsarbete med att stärka skolnärvaro sker redan idag²⁵ men samverkan behöver ytterligare förstärkas mellan verksamheter som socialtjänst, skola och hälso- och sjukvård tillsammans med civilsamhället. Det ökar chanserna att alla barn och ungdomar får likvärdiga förutsättningar att klara av sin skolgång, oavsett könsidentitet, etnisk bakgrund eller funktionsförmåga.

---

²² Skollagen fastslår att skolan har ett ansvar att vid resursfördelning, organisation och val av metoder och arbetssätt anpassa verksamheten till elevernas skilda förutsättningar och behov.

²³ Enligt Skollagen ska utbildningen förmedla och förankra respekt för mänskliga rättigheter och grundläggande demokratiska värderingar.

²⁴ Börja med barnen! Sammanhållen god och nära vård för barn och unga. SOU 2021:34.

²⁵ Fullföljd utbildning – utvecklingsarbete för skolnärvaro med grundskolan, Wisbygymnasiet samt avdelningen för arbetsliv- och etablering på Region Gotland.

4.2.1 Prioriterade insatsområden

Insatser för föräldraskaps- och familjestöd

Hem- eller familjesituation kan vara en orsak till skolfrånvaro. Samtidigt kan en problematisk skolfrånvaro även innebära en stor stressfaktor för familjen. Insatsområdet riktar sig till föräldrar eller vårdnadshavare, familjer och närstående i syfte att underlätta för föräldraskap i dagens samhälle och utifrån barns specifika behov. Det kan också skapa förutsättningar för föräldrar att stötta varandra och skapa tillit till sitt föräldraskap.

Här omfattas aktiviteter som stärker och motiverar vårdnadshavare och möjliggör för familjer att stödja barn att bli trygga och utveckla sina kognitiva, emotionella, sociala och fysiska förmågor. För att skapa en så stabil grund som möjligt ingår även mycket tidiga insatser för barn och/eller familjer redan långt innan skolgång. Det behövs också insatser för att ge stöd kring barn som har specifika behov. Föräldraskapet medför många olika slags utmaningar och insatser kan därför se olika ut.²⁶

Exempel på möjliga aktiviteter kopplade till insatsområdet:

- Stödjande aktiviteter för föräldrar att hjälpa varandra, exempelvis läxhjälp, skapa mötesplatser och stärka föräldraföreningar.
- Aktiviteter för att stärka föräldrars självkänsla och relationer tillsammans med barnet, ungdomen och/eller familjen exempelvis för att minska stress och öka tillit.
- Aktiviteter riktade till föräldrar med annan kulturell eller etnisk bakgrund som har svårt med svenska språket och begränsade nätverk. Eller till föräldrar med barn med behov av extra stöd.
- Tidiga, främjande och stödjande aktiviteter kring det lilla barnet, exempelvis språkutvecklande aktiviteter.

Insatser som stärker skolan som en trygg kunskaps- och social arena

Skolan som arena och mötesplats möjliggör främjande och förebyggande aktiviteter i anslutning till skola och undervisningen, utifrån skolans möjlighet. Skolan som arena är även en viktig insats för att skapa förutsättningar för en jämlik hälsa i befolkningen eftersom utbildning är en viktig faktor för god hälsa genom hela livet.²⁷

Främjande och förebyggande aktiviteter bidrar också till att skolan utvecklas som en positiv och trygg knutpunkt. Skolan används redan idag som en naturlig mötesplats runt om på Gotland. Insatsområdet lyfter möjligheten till utökad samverkan mellan olika aktörer som kan leda till en ökad skolnärvaro i en skola där alla ska känna sig trygga och välkomna; oavsett könsidentitet, sexuell läggning, etnisk bakgrund eller funktionsförmåga. Samtidigt har insatsområdet en stark koppling även mot andra mål i programmet, exempelvis jämlikt psykiskt välbefinnande, ökad rörelse samt minskat bruk av narkotika.

---

²⁶ En nationell strategi för ett stärkt föräldraskapsstöd, Socialdepartementet 2018.

²⁷ Skolan som arena. Nästa steg på vägen mot en mer jämlik hälsa, Slutbetänkande av Kommissionen för jämlik hälsa, SOU 2017:47.

Exempel på möjliga aktiviteter kopplade till insatsområdet:

- Aktiviteter för samverkan kring idrotts-, friluft-, fritids- och kulturaktiviteter samt läraktiviteter från annan aktör i skolmiljön.
- Aktiviteter för en trygg skol- och närområdesmiljö samt inkluderande och utmanande lärmiljöer även utanför skolans område. Exempelvis ute i naturen eller i samband med aktivitet med annan aktör.
- Aktiviteter för att arbeta med goda förebilder och lokalt engagemang runt skolan och dess närmiljö.

Insatser för att säkerställa pedagogisk kompetens i skolan

Skolnärvaro stöds av god lärmiljö som bygger på att det finns utbildade lärare. I nuläget finns svårigheter att rekrytera utbildade lärare till skolorna. Dessutom är söktrycket lågt till grundskolläraryrket vid Uppsala universitet Campus Gotland. För att säkerställa den pedagogiska kompetensen behöver Gotland vara mer attraktivt för att locka och behålla utbildade lärare.²⁸

Exempel på möjliga aktiviteter kopplade till insatsområdet:

- Aktiviteter för att öka attraktiviteten för läraryrket.
- Aktiviteter för att undersöka hinder och möjligheter för att rekrytera studenter till lärutbildningen på Gotland.

Insatser för att stötta individen tillbaka till skolan

Vid problematisk skolfrånvaro eller ”hemmasittande” kan vägen tillbaka till skolan vara lång och svår. Det finns ofta en bakomliggande ohälsa eller funktionsnedsättning som kan vara svår att bemöta och lösa med stöd enbart från skolan.

Insatsområdet lyfter behovet att utifrån individens förutsättningar ge stöd att komma tillbaka till skolan efter uppehåll och frånvaro. Sedan behövs insatser för att stötta individen att fortsätta skolan, stärka och motivera utifrån hans förutsättning. Många insatser görs redan idag men behoven är stora och samverkan kan utvidgas till flera aktörer.

Exempel på möjliga aktiviteter kopplade till insatsområdet:

- Aktiviteter med fokus på bryggan mellan individ och skola samt samverkan med familj, anhöriga och sociala team.
- Aktiviteter för att stärka självkänsla, tilltro och framtidshopp för flickan, pojken eller det ickebinära barnet/ungdomen.
- Aktiviteter för olika typer av vägar tillbaka, exempelvis genom planerad paus med arbete eller annan sysselsättning.

4.2.2 Effektmål och indikatorer

Ökad skolnärvaro bidrar till en förflyttning mot fyra effektmål i *Vårt Gotland 2040*:

1. En god, jämlik och jämställd hälsa

---

²⁸ Rekommendation enligt OECD Territorial Reviews: Gotland, Sweden. Organisation for Economic Co-operation and Development, 2022.

2. En trygg och attraktiv livsmiljö med goda uppväxtvillkor
4. God utbildningsnivå och goda förutsättningar för livslångt lärande
11. En inkluderande arbetsmarknad där kompetensen möter behoven

Förflyttningen följs upp med indikatorerna:

- Elever i åk 9 som känner sig trygga i skolan, andel (%)
- Gymnasieelever med indraget studiestöd p.g.a. ogiltig frånvaro, andel (%)
- Elever i grundskolan med ogiltig frånvaro, andel (%)
- Elever i åk 9 som är behöriga till yrkesprogram, andel (%)
- Gymnasieelever med examen inom 4 år, andel (%)

4.3 Unga avstår från bruk av narkotika

Riskbruk och beroende av alkohol, narkotika, dopning, tobak och spel om pengar (ANDTS) kan resultera i omfattande folkhälsoproblem som drabbar individen, familjen och samhället. Att skydda barn och unga mot bruk av ANDTS är särskilt viktigt, både som en del av goda uppväxtvillkor och för att förebygga framtida ANDTS-problematik.²⁹ För att förebygga riskbruk och beroende krävs samverkan mellan olika aktörer.

Narkotikaanvändning bland unga lyfts som ett specifikt mål utifrån att särskilda utmaningar identifierats kring samverkan inom området. Aktiviteter riktade mot narkotika förväntas dock även ha positiva effekter för övriga delar inom ANDTS-området då risk- och skyddsfaktorer ofta är desamma³⁰ samt även andra åldersgrupper. Målet är en viktig del i det brottsförebyggande arbetet³¹ och påverkas även i hög grad av de aktiviteter som sker inom andra delar av genomförandeprogrammet exempelvis ökad psykiskt välbefinnande, skolnärvaro och rörelse.

---

²⁹ En samlad strategi för alkohol-, narkotika-, dopnings- och tobakspolitiken samt spel om pengar 2022–2025, Skr. 2021/22:213.

³⁰ Gemensamma riskfaktorer för ANTS: Lägre socioekonomisk position utifrån föräldrars utbildningsnivå, yrke och bostadsområde. Sämre skolprestationer som låga, ofullständiga eller inga slutbetyg från grundskolan. Frånvaron av trygga uppväxtvillkor. Användning av någon av substanserna eller att spela om pengar. Individuella förutsättningar som adhd, beteendeproblem eller kön (killar har högre risk). Folkhälsomyndigheten. Artnr 22050, 2022.

³¹ Kopplingar mellan ANDTS och brottsförebyggande arbete belyses både i: Kommuner mot brott, SOU. 2021:49, samt En samlad strategi för alkohol-, narkotika-, dopnings- och tobakspolitiken samt spel om pengar 2022–2025, Skr. 2021/22:213.

4.3.1 Prioriterade insatsområden

Insatser för att utveckla kunskapsbaserade arbetssätt mellan olika aktörer

För att få unga att sluta med eller helt avstå från narkotika krävs samordnade insatser från flera olika aktörer. I arbetet med att förbättra och öka samverkan och samhandling ingår såväl utveckling av nya och befintliga samverkansstrukturer som metodutveckling och kunskapshöjande insatser.

Exempel på möjliga aktiviteter kopplade till insatsområdet:

- Aktiviteter för utveckling och implementering av kunskapsbaserade metoder för samverkan och samhandling mellan berörda aktörer.
- Aktiviteter för att öka kunskapen om narkotikans effekter för individen, samhället och miljön.
- Aktiviteter för att engagera vuxna och skapa förutsättningar för dialog mellan unga och vuxna kring narkotikaanvändning och riskbruk kopplat till ANDTS.

Insatser för att förebygga och bryta utanförskap hos unga

Känslan av utanförskap kan öka risken för både missbruk och ohälsa. Aktiviteter inom detta insatsområde kan handla om brottsförebyggande och trygghetsskapande åtgärder. Det kan också vara aktiviteter för att främja ungas självkänsla och sociala inkludering, oavsett könsidentitet, sexuell läggning, funktion, trosuppfattning, etnicitet eller föräldrarnas socioekonomiska status.

Här finns också en tydlig koppling till aktiviteter inom andra insatsområden exempelvis deltagande i idrotts- och friluftaktiviteter, minskad ofrivillig ensamhet och insatser med koppling till arbetsmarknaden.

Exempel på möjliga aktiviteter kopplade till insatsområdet:

- Aktiviteter för att skapa mötesplatser för unga och erbjuda alternativ, exempelvis genom idrotts-, fritids- och kulturaktiviteter.
- Aktiviteter för att motverka mobbing och kränkning, både i en fysisk miljö och digitalt exempelvis i sociala medier.
- Aktiviteter för öka självkänsla, tilltro och skapa en mening för framtiden hos unga.

4.3.2 Effektmål och indikatorer

Minskat narkotikabruk hos unga bidrar till en förflyttning mot två effektmål i *Vårt Gotland 2040*:

1. En god, jämlik och jämställd hälsa
2. En trygg och attraktiv livsmiljö med goda uppväxtvillkor

Förflyttningen följs upp med indikatorerna:

- Elever i årskurs 9 som brukat narkotika senaste 12 månaderna, andel (%)
- Elever i gymnasiet, år 1-3, som brukat narkotika senaste 12 månaderna, andel (%)

- Anmälda narkotikabrott - eget bruk; antal personer ≤ 25 år som testat positivt
- Unga i kontakt med MiniMaria, antal

4.4 Vi rör oss en timme varje dag

All form av rörelse påverkar hälsan genom att både kunna förebygga och behandla många riskfaktorer och sjukdomar. Att vi³² rör oss och minskar stillasittande är därmed en grund för välmående och förebyggande arbete med en stark koppling både till det fysiska och psykiska välbefinnandet. Fysisk rörelse enskilt eller i kombination med hälsosamma matvanor kan förebygga ohälsa som till exempel hjärt-kärlsjukdomar, typ 2-diabetes, sjukdomar i rörelseorganen, vissa cancerformer, fetma och även psykisk ohälsa.³³ Alla mår bra av att röra sig varje dag. Vilken typ av rörelse kan dock skilja sig åt utifrån förutsättningar, men gemensamt är att *all* rörelse räknas.³⁴

För att få fler att röra sig mer och skapa mer jämlika förutsättningar för det behöver vi samverka på flera nivåer inom offentlig och privat sektor samt civilsamhället. Socioekonomiska villkor, plats för boende och social aktivitet samt könstillhörighet, ålder och andra diskrimineringsgrunder³⁵ kan påverka människors möjligheter att röra sig.

Inom insatsområdena finns särskilt nära kopplingar och potential till samverkan och samhandling i relation till *Hälsa genom hela livet*.

4.4.1 Prioriterade insatsområden

- Insatser för inkluderande idrotts- och friluftaktiviteter

Inkluderande och tillgängliga idrott- och friluftaktiviteter för alla, oavsett exempelvis könstillhörighet, sexuell läggning, ålder, funktionsförmåga och etnisk bakgrund är en förutsättning för ökad rörelse i hela befolkningen.³⁶ Delaktighet och inkluderande

³² "Vi" syftar i detta mål i första hand på vi gotlänningar eftersom det är detta vi kan mäta, men en mer kraftfull samhällsförflyttning nås genom att även inkludera alla potentiella gotlänningar, deltidsgotlänningar och alla som vill Gotland väl i aktiviteterna.

³³ Riktlinjer för fysisk aktivitet och stillasittande. Folkhälsomyndigheten, 2021.

³⁴ Ordet rörelse används i programmet istället för fysisk aktivitet för att bredda begreppet och påvisa att all typ av (fysisk) rörelse räknas.

³⁵ Diskrimineringsgrunderna: kön, könsöverskridande identitet eller uttryck, etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning, funktionsnedsättning, sexuell läggning och ålder. Mer information om de sju diskrimineringsgrunderna finns att läsa på: www.do.se/diskriminering/diskrimineringsgrunder.

³⁶ Åtta investeringar för att främja fysisk aktivitet – som fungerar. I: Yrkesföreningar för Fysisk Aktivitet (YFA), FYSS 2021.

sammanhang blir extra viktigt för grupper som idag i lägre grad deltar och utövar idrotts- och friluftaktiviteter. Tidiga insatser behövs för att introducera barn som idag inte har tillgång till idrotts- och friluftaktiviteter. För äldre kan idrotts- och friluftaktiviteter behöva anpassas utifrån förändrade fysiska och psykiska förutsättningar med stigande ålder.

Genom att prioritera friluftsliv visar vi även på möjligheten att komma ut i naturen med dess positiva földeffekter som rekreation och återhämtning.³⁷ Insatsområdet visar även på attraktionskraften med allt som finns att göra på Gotland – både den unika naturen och som idrotts-ö. Under pandemin har intresset för friluftsliv- och uteliv ökat vilket gör att det finns förutsättningar att ytterligare lyfta och arbeta med området.

Exempel på möjliga aktiviteter kopplade till insatsområdet:

- Aktiviteter för att underlätta för alla barn och unga samt äldre att kunna testa och delta i olika idrotts- och friluftaktiviteter, oavsett ekonomiska förutsättningar eller funktionsnedsättning.
- Aktiviteter för att systematiskt sänka trösklar till idrotts- och friluftaktiviteter och för att alla ska känna sig trygga att delta. Till exempel med öppna och tillgängliga idrottslokaler och spontanidrottsplatser både inom- och utomhus.
- Aktiviteter för att visa och erbjuda föreningslivet samt friluftslivet till grupper som kan ha svårt att hitta dit.

Insatser för en rörlig vardag

Insatser för rörelse i vardagen är en bidragande faktor till jämlik hälsa.³⁸ Rörelse kan ske i olika miljöer och vid olika tillfällen i vardagen: i skolan, på arbetet, i hemmet, vid transporter och i olika inne- och utemiljöer. Att ha närhet till grönområde och natur är en faktor som kan motivera till rörelse. Rörelse i vardagen kan även ske med aktiviteter på eller i anslutning till arbetet, skolan eller andra mötesplatser. Hållbar och aktiva transport³⁹ som att gå, ta cykeln eller använda kollektivtrafik⁴⁰ kan bidra till ökad vardagsrörelse. Hållbar transport bidrar även till att klimatpåverkan, buller och luftföroreningar minskar i jämförelse med transport med bil.⁴¹ Insatsområdet bidrar därmed också till effektmålet från den regionala utvecklingsstrategin om ett klimatneutralt Gotland.

Rörelse sker utifrån individens egen förutsättning vilket kan innebära riktade insatser mot olika grupper exempelvis personer med funktionsnedsättning och äldre. Insatser kan även behöva riktas för att skapa positiva synergier för att möjliggöra ökad rörelse, exempelvis genom fallförebyggande arbete.⁴²

³⁷ Lyfts specifikt som viktigt i Nationell strategi för hållbar regional utveckling i hela landet 2021–2030, Skr 2020/21:133.

³⁸ All rörelse räknas – fem förslag för att långsiktigt främja fysisk aktivitet, delrapport 2022, Kommittén för främjande av ökad fysisk aktivitet.

³⁹ Åtta investeringar för att främja fysisk aktivitet – som fungerar. I: Yrkesföreningar för Fysisk Aktivitet (YFA), FYSS 2021.

⁴⁰ Att stödja ökad användning av hållbara transportmedel, inklusive cykling, är en rekommenderad investering enligt OECD Territorial Reviews: Gotland, Sweden. Organisation for Economic Co-operation and Development, 2022.

⁴¹ Insatsområdet är därmed nära kopplat till Trafikförsörjningsprogrammet 2024-2033.

⁴² Fysisk träning har en evidensbaserad effekt på fall, Socialstyrelsen, artnr 2022-5-7923, 2022. Fallförebyggande arbete kan även möjliggöra rörelse. Positiva synergieffekter kan därmed uppstå genom att arbeta med rörlig vardag och fallprevention i kombination.

Exempel på möjliga aktiviteter kopplade till insatsområdet:

- Aktiviteter för att skapa rörelseglädje, beteendeförändring, göra det enkelt att välja rörelse samt ökad kunskap till grupper som rör sig mindre än rekommenderat.⁴³
- Aktiviteter för sammankoppling mellan olika aktörer för ökad rörelse där invånare naturligt är. Exempelvis skola, arbetsplats, olika mötesplatser eller boendeformer samt lockande utemiljö.
- Aktiviteter för att öka förutsättningar och kunskap om vikten av ökad rörelse. Exempel kan vara tidig kunskap för familjer med små barn och fallförebyggande arbete för äldre.

4.4.2 Effektmål och indikatorer

Ökad rörelse i befolkningen bidrar till en förflyttning mot tre effektmål i *Vårt Gotland 2040*:

1. En god, jämlik och jämställd hälsa
2. En trygg och attraktiv livsmiljö med goda uppväxtvillkor
5. Ett klimatneutralt Gotland

Förflyttningen följs upp med indikatorerna:

- Elever i årskurs 4, 8 och år 1 på gymnasiet med fysisk aktivitet minst 7 timmar i veckan, andel (%)
- Invånare 16-84 år som är fysiskt aktiva minst 150 min/vecka, andel (%)

4.5 Våld förebyggs, upptäcks och stöd erbjuds

Målet handlar om mäns våld mot kvinnor och våld i nära relationer. Samverkan behövs för att skapa en nolltolerans mot alla typer av övergrepp och våld.⁴⁴ Våld förekommer i alla typer av relationer mellan närstående⁴⁵ oavsett ålder, sexuell läggning och könsidentitet, och i alla socioekonomiska grupper. Kvinnor, män och icke-binära kan utsättas för våld och de kan även vara förövare. För grovt och upprepat våld i heterosexuella parrelationer är det vanligast att män utövar våld mot kvinnor. Det våld som män riktar mot kvinnor får därmed oftast de

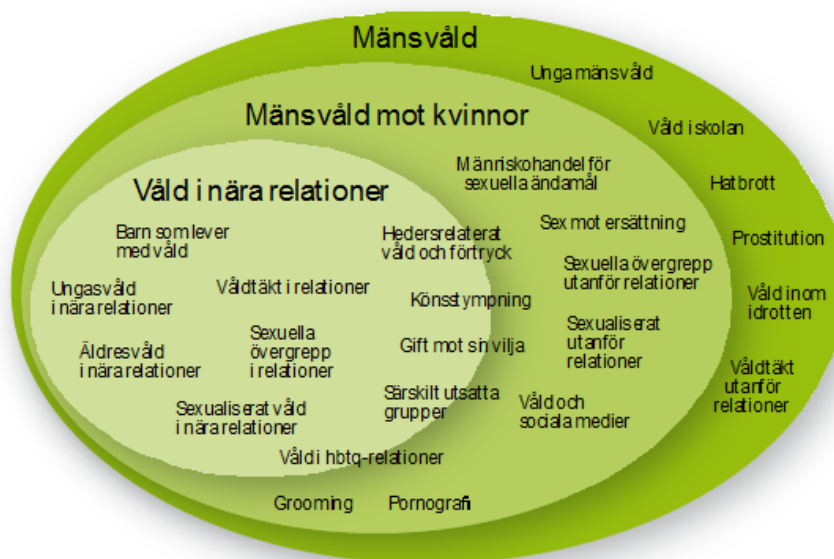
⁴³ Utifrån rekommendationerna för fysisk aktivitet och stillasittande. Folkhälsomyndigheten, 2021.

⁴⁴ Våld är varje handling riktad mot en annan person, som genom att denna handling skadar, smärta, skrämmer eller kränker, får denna person att göra något mot sin vilja eller avstå från att göra det den vill. Per Isdal, 2001.

⁴⁵ "Närstående" är könsneutralt och syftar på varje person som den våldsutsatta bedöms ha en nära och förtroendefull relation till. Såväl makar, sambor, pojk- eller flickvänner, som föräldrar, syskon, barn eller andra släktingar. Det kan även gälla andra personer som den våldsutsatta har eller haft en nära och förtroendefull relation till. Bedömningen av vem som kan betraktas som närstående ska göras utifrån familj- och levnadsförhållanden i det enskilda fallet.

svåraste konsekvenserna för både individen och samhället. Mäns våld mot kvinnor skapar både stort individuellt fysiskt och psykiskt lidande samt stora samhällsproblem (Figur 6).

En förutsättning för en trygg uppväxt fri från våld är att ingen ska utsättas för eller bevittna våld i hemmet. För att det ska bli möjligt behövs en ökad medvetenhet om mäns våld mot kvinnor. Men det behövs också en fokusflyttning, från privat angelägenhet till allas angelägenhet. Våld kan se ut på olika sätt, såsom fysiskt, psykiskt, sexuellt, materiellt, ekonomiskt, latent,⁴⁶ försummelse, hedersrelaterat, vanvård samt våld relaterat till funktionsnedsättning. Specifika insatser kan behöva riktas mot olika grupper exempelvis barn, nyanlända, unga kvinnor, unga män, äldre eller grupper med annan utsatthet.

Figur 6. Bilden illustrerar att mäns våld mot kvinnor och våld i nära relationer kan inrymma flera aspekter av våld.

4.5.1 Prioriterade insatsområden

- ❑ Insatser för att skapa förutsättningar att upptäcka, agera och ge stöd till de som lever med våld

Medvetenhet och kunskap om vad mäns våld mot kvinnor är och hur det kan yttra sig behöver höjas generellt i samhället.⁴⁷ Vi behöver alla veta hur vi gör för att upptäcka och agera vid oro för eller upptäckt av våld. Stöd och trygga miljöer för samtal och omhändertagande behöver finnas vid oro för våldsutsatthet eller våldsutövande.

Exempel på möjliga aktiviteter kopplade till insatsområdet:

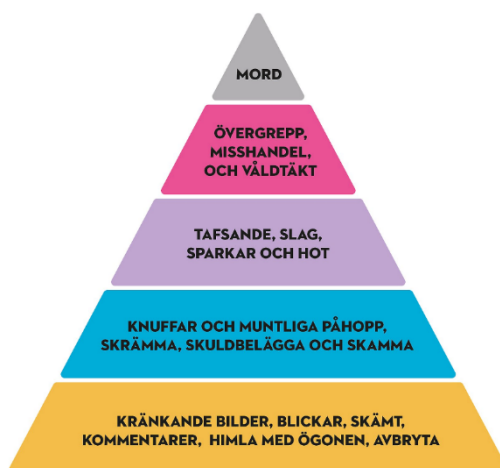
- Aktiviteter för information om stöd och kunskapshöjning om exempelvis ”vad är våld” och orosanmälan.

⁴⁶ Vetskapen om att våld är en möjlighet.

⁴⁷ En nationell strategi för att förebygga och bekämpa mäns våld mot kvinnor. Utdrag kapitel 5. Skr 2016/17:10.

- Aktiviteter för samverkan kring rutiner vid upptäckt av våld samt att skapa trygghet för att få lägre trösklar för att upptäcka och agera vid oro för eller upptäckt av våld.
- Aktiviteter för utveckling av stöd och behandling för vuxna och barn som lever i en våldsutsatt miljö (inklusive våldsutövare).

Figur 7. Våldspyramiden. Våldet längst upp kallar de flesta för våld men det händer väldigt sällan. Våldet längst ner kallas sällan för våld men händer väldigt ofta. När vi stoppar våldet tidigt så minskar risken för att våldet längst upp händer.⁴⁸

☐ Insatser för att minska skadliga maskulinitetsnormer

Maskulinitetsnormer påverkar individen, omgivningen och samhället. Skadliga maskulinitetsnormer kan leda till både våld och övergrepp men även psykisk ohälsa.⁴⁹ Förväntningar på maskulinitetsrollen behöver problematiseras. Arbete med normer och värderingar behöver börja tidigt redan med de små barnen för ett långsiktigt icke-våldsarbete. Genom insatsområdet kan kunskap och medvetenhet höjas om skadliga förväntningar på maskulinitetsrollen som ofta kan ligga till grund för våld i nära relation, i botten av den så kallade "våldspyramiden" (Figur 7).

Exempel på möjliga aktiviteter kopplade till insatsområdet:

- Aktiviteter att ge unga och vuxna verktyg att samtala och problematisera maskulinitetsrollen samt verktyg för att kommunicera på annat sätt än med våld.
- Aktiviteter för ökad kunskap om maskulinitet och maskulinitetsrollen.

☐ Insatser för att minska risken för utsatthet i form av hedersrelaterat våld och förtryck

Väl underbyggd information och kunskap om hur hedersförtryck yttrar sig och vilken typ av stöd som olika delar av samhället behöver erbjuda de som utsätts behöver spridas. Insatser som minskar risken för utsatthet behövs, både av förebyggande karaktär och i form av rätt stöd och skydd.

⁴⁸ Bild och text publicerad med medgivande från Borås stad.

⁴⁹ Maskulinitet och psykisk hälsa. Sveriges kommuner och regioner. 2018

Exempel på möjliga aktiviteter kopplade till insatsområdet:

- Aktiviteter i form av utbildning och information för att öka kunskapen om exempelvis hedersrelaterat våld och förtryck och dess strukturer.

4.5.2 Effektmål och indikatorer

Att våld förebyggs, upptäcks och att stöd erbjuds bidrar till en förflyttning mot två effektmål i *Vårt Gotland 2040*:

1. En god, jämlik och jämställd hälsa
2. En trygg och attraktiv livsmiljö med goda uppväxtvillkor

Förflyttningen följs upp med indikatorerna:

- Anmälda misshandelsbrott mot kvinna, inomhus, närstående genom parrelation med offret i kommunen, antal/100 000 invånare
- Orosanmälan barn, kategori: våld, antal
- Orosanmälan vuxen, kategori: våld i nära relation, antal
- Anmälningar om grov kvinnofridskränkning, antal

4.6 Arbetsmarknaden är tillgänglig för alla

Arbete och egen försörjning är en viktig faktor för den enskilda individens hälsa och välmående, men det är också en grundpelare för vår gemensamma välfärd.⁵⁰ Vi behöver tillsammans bidra till att sänka trösklarna in på arbetsmarknaden och öka medvetenheten kring olika sätt att leva och fungera. Barn som lever i familjer med arbetslöshet och knappa resurser löper större risk att hamna i utanförskap. Föräldrar som lönearbetar motverkar barnfattigdom och ojämlika förutsättningar för hälsa för det växande barnet.

För att klara den demografiska utmaningen med allt mindre andel personer i arbetsför ålder behöver Gotland ta tillvara på all tillgänglig arbetskraft. Arbetsmarknaden behöver vara tillgänglig och inkluderande för alla. Exempelvis även för grupper som har svårt att få fäste på arbetsmarknaden så som unga utan arbetslivserfarenhet, unga som varken arbetar eller studerar (UVAS), personer med funktionsnedsättning, psykisk ohälsa eller utomeuropeiskt födda samt äldre som vill fortsätta att arbeta. Vi behöver också inflyttad kompetens och arbetskraft från fastlandet men vi behöver också kunna utbilda dem som finns tillgängliga i relation till den kompetens som arbetsmarknaden behöver.

---

⁵⁰ Psykisk hälsa och sysselsättning-ESF förstudie. Slutrapport Regin Gotland, 2021.

En väl fungerande kompetensförsörjning och kompetensutveckling ökar möjligheterna att på ett effektivt sätt möta de samhällsutmaningar vi står inför med en hållbar samhällsutveckling och samtidigt ett hållbart arbetsliv.⁵¹ Tillgång till bildning på alla nivåer för alla åldrar behövs liksom matchning mot arbetsmarknadens behov samt att allas kompetens tas tillvara. Målet bidrar även till prioriteringen ”Säkra kompetensen” i genomförandeprogrammet *Näringslivets förutsättningar och innovation*.

4.6.1 Prioriterade insatsområden

Insatser för nära stöd

För att finna, få och behålla ett arbete behövs ibland mer än enbart matchning mellan arbete och individ.⁵² Det finns flertalet evidensbaserade metoder som framgångsrikt hjälper verksamheter och medarbetare inom arbetslivsinriktad rehabilitering, jobbcoachning och matchning att stötta människor in på arbetsmarknaden. Syftet är att stödja deltagare som behöver strukturerad träning eller stöd i att hitta sina mål och kompetenser samt uppnå arbetsmarknadens krav. Det nära stödet möjliggör trygga övergångar när deltagaren är redo för anställning eller studier. Här är både offentliga och privata arbetsgivare viktiga aktörer för att exempelvis ge möjligheter till fasta arbetsträningsplatser, praktik och arbete.

Exempel på möjliga aktiviteter kopplade till insatsområdet:

- Aktiviteter för utveckling och implementering av metoder för att ge nära stöd till fler individer.
- Aktiviteter för en utökad samverkan för en effektiv arbetsinriktad rehabiliteringskedja.
- Aktiviteter för att bygga upp och stärka självförtroende hos den enskilda individen.
- Aktiviteter för att skapa en stabil grund i livet i övrigt för att klara av ett arbete, exempelvis främjande levnadsvanor och tillgång till trygg bostad.

Inom insatsområdet finns särskilt nära kopplingar och potential till samverkan och samhandling i relation till *Hälsa genom hela livet*.

Insatser för vuxenutbildning

Utbildning, omställning och omskolning behöver ske under hela arbetslivet. Kompetenshöjande insatser och validering kan göra det möjligt för den enskilda individen att komma in på arbetsmarknaden. Utbildning som erbjuds lokalt behöver matcha den gotländska arbetsmarknadens behov av kompetens och vad som efterfrågas av arbetsgivare, vilket kräver samverkan.⁵³ Det behövs även stöd för vidareutbildning och omskolning,⁵⁴ för

⁵¹ Nationell strategi för hållbar regional utveckling i hela landet 2021–2030, Skr 2020/21:133.

⁵² Rekommendation enligt OECD Territorial Reviews: Gotland, Sweden. Organisation for Economic Co-operation and Development, 2022.

⁵³ Insatsområdet är sammankopplat med målet ”Validering, samt utbildning på olika nivåer som efterfrågas av arbetsgivare, erbjuds genom olika flexibla former och av flera olika utbildningsanordnare” från genomförandeprogrammet *Näringslivets förutsättningar och innovation* men i detta program med mer fokus på individens behov.

⁵⁴ Rekommendation enligt OECD Territorial Reviews: Gotland, Sweden. Organisation for Economic Co-operation and Development, 2022.

att säkra framtida kompetensbehov. Det skapar även en sund rörlighet på arbetsmarknaden. Vuxenutbildning kan vara en väg in på den gotländska arbetsmarknaden.

Exempel på möjliga aktiviteter kopplade till insatsområdet:

- Aktiviteter för samverkan mellan näringslivet och utbildningsaktörer för vuxna.
- Aktiviteter för samverkan kring utbildningspaket som är kopplade till näringslivets behov av kompetens, lärlingsutbildningar och vägen in eller vidare på arbetsmarknaden.
- Aktiviteter för att nå grupper som kan ha svårt att komma in på utbildningar och arbetsmarknaden, exempelvis nyanlända och personer med funktionsnedsättning.

☐ Insatser för inkluderande arbetsplatser där kompetensen möter behoven

Alla behövs för att Gotlands företag och offentliga verksamheter i framtiden ska kunna rekrytera personal. På Gotland finns sedan tidigare erfarenhet att jobba aktivt med företag för att öka medvetenheten kring breddad rekrytering och att skapa en mer inkluderande organisationskultur.⁵⁵ Det är ett arbete som behöver fortsätta växa och samverkas kring. Med en inkluderande organisationskultur kan fler få tillgång till arbetsmarknaden.⁵⁶

Exempel på möjliga aktiviteter kopplade till insatsområdet:

- Aktiviteter för insatser som ökar medvetenheten kring breddad rekrytering och inkluderande organisationskultur.
- Aktiviteter för ökad mångfald genom rekrytering där arbetsintegrerade sociala företag (ASF) kan användas som rekryteringsbas för näringslivet.
- Aktiviteter för samverkan kring kompetensförsörjning både för individ och även arbetsgivare.

4.6.2 Effektmål och indikatorer

En tillgänglig arbetsmarknad för alla bidrar till en förflyttning mot fyra effektmål i *Vårt Gotland 2040*:

1. En god, jämlik och jämställd hälsa
2. En trygg och attraktiv livsmiljö med goda uppväxtvillkor
4. God utbildningsnivå och goda förutsättningar för livslångt lärande
11. En inkluderande arbetsmarknad där kompetensen möter behoven

Förflyttningen följs upp med indikatorerna:

- Ungdomar som är etablerade på arbetsmarknaden eller studerar 2 år efter fullföljd gymnasieutbildning, andel (%)
- Invånare 17-24 år som varken arbetar eller studerar, andel (%)

---

⁵⁵ Erfarenhet finns bl.a. från projektet NORMA – Se kompetensen, mer information finns på <https://www.gotland.se/norma>.

⁵⁶ Insatsområdet är sammankopplat med målet "Skapa förutsättningar för en inkluderande arbetsmarknad där kompetensen möter behoven" från genomförandeprogrammet *Näringslivets förutsättningar och innovation* men i detta program med starkare fokus på arbetsplatsen.

- Förvärvsarbetande skyddsbehövande och anhöriga (flyktingar) 20-64 år, vistelsetid 4-6 år, andel (%)
- Anställda som arbetar i yrken som stämmer väl överens med deras utbildning, andel (%)
- Förvärvsarbetande invånare 20-64 år, andel (%)
- Långtidsarbetslöshet 25-64 år, årsmedelvärde, andel (%) av arbetslösa

4.7 Alla kan delta i den demokratiska samhällsutvecklingen

Att känna delaktighet och att ha ett socialt sammanhang är en viktig förutsättning för att vi ska må bra. Samtidigt har det stor betydelse för den demokratiska processen där allas röster är grundläggande. På motsvarande sätt kan känslan av att inte vara en del av samhället och utvecklingen skapa utanförskap, ohälsa och minskad upplevelse av tillit.

Målet syftar till att öka tilliten till samhället och den demokratiska samhällsutvecklingen. Det ska också bidra till ökad delaktighet och en upplevelse av att vi kan göra våra röster hörda. Målet riktar sig till Gotlands invånare men bidrar samtidigt till att stärka bilden av Gotland som en plats där alla kan vara en del av samhällsutvecklingen. Inkludering och delaktighet är också viktiga faktorer för att nå framgång för övriga mål i genomförandeprogrammet.

4.7.1 Prioriterade insatsområden

- Insatser för att öka kunskapen om samhällsnormer och icke-diskriminering

Normer är idéer och oskrivna regler om hur vi människor förväntas vara, leva och se ut. Normer påverkar hur vi beter oss mot varandra i ett samhälle. Alla påverkas av samhällets normer som kan vara begränsande eller diskriminerande för den eller dem som inte passar in utifrån normen. Diskriminering är när någon behandlas orättvist utifrån en eller flera av de sju diskrimineringsgrunderna: kön, könsöverskridande identitet eller uttryck, etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning, funktionsnedsättning, sexuell läggning och ålder.⁵⁷

Kränkande bemötande kan också ske utifrån andra faktorer, till exempel vilken plats en person bor på eller utifrån socioekonomiska faktorer. Kunskapen om hur stereotypa normer påverkar hur människor inkluderas i samhället behöver öka. På samma sätt behövs det mer kunskap om förutsättningar för delaktighet samt hur diskriminering kan minska.

---

⁵⁷ Mer information om de sju diskrimineringsgrunderna finns att läsa på: www.do.se/diskriminering/diskrimineringsgrunder.

Exempel på möjliga aktiviteter kopplade till insatsområdet:

- Aktiviteter för kompetenshöjning inom exempelvis jämställdhet, norm/normkritik, diskrimineringslagen, diskrimineringsgrunderna, mobbing, kränkande behandling, värdegrundsarbete och inkluderande organisationskultur.
- Aktiviteter för att få verktyg för att samtala och problematisera kring stereotypa normer i samhället.
- Aktiviteter för samverkan mellan exempelvis offentlig sektor, föreningar och frivilligorganisationer för att lyfta vikten av mångfald.
- Aktiviteter för att uppmärksamma och förebygga ryktesspridning bland ungdomar.

Inom insatsområdet finns särskilt nära kopplingar och potential till samverkan och samhandling i relation till *Hälsa genom hela livet*.

Insatser för upplevd trygghet att delta i samhället

Alla ska känna sig delaktiga och trygga att vara en del av en levande samhällsdialog. Insatsområdet belyser specifikt de mänskliga rättigheterna som slår fast att alla människor, oavsett land, kultur, och sammanhang är födda fria och lika i värde och rättigheter.

Med fördel kan aktiviteter inom området riktas specifikt mot de av oss som riskerar att vara extra utsatta, som kan vara svårare att nå och som har svårt att få sin röst hörd. Aktiviteter behövs som skapar möjligheter till inflytande/samråd/kontaktytor för olika grupper utifrån olika förutsättningar. Det kan förslagsvis vara integrationsinsatser som bidrar till goda möjligheter att komma in i det gotländska samhället för alla inflyttade och samvaro mellan personer med olika funktionsförmåga eller olika etnisk bakgrund, insatser för ökat medborgarinflytande och värnande om den demokratiska grunden, barnrätt, nationella minoriteters rättigheter samt digital delaktighet och kompetens.

Exempel på möjliga aktiviteter kopplade till insatsområdet:

- Aktiviteter för att göra det enklare för olika grupper i samhället att mötas genom att skapa mötesplatser.
- Aktiviteter för ökat samhällsengagemang, delaktighet och lokal demokrati. Speciellt i grupper som idag är svåra att nå eller upplever att deras röst inte hörs.
- Aktiviteter för digital delaktighet och trygghet med stöd till olika grupper i extra behov.
- Aktiviteter för ökad tillgänglighetsanpassning utifrån olika behov och ökad kunskap om inkluderande bemötande i olika verksamheter.
- Aktiviteter för att öka kunskapen om olika rättighetsfrågor exempelvis barnrätt och nationella minoriteters rättigheter.

Insatser för att identifiera och undanröja hinder för deltagande

Även om bemötande och värderingar är viktiga faktorer för ett tryggt deltagande i samhällsutvecklingen och sociala sammanhang så kan det ofta finnas praktiska hinder och försvarande omständigheter av annan karaktär än trygghet och bemötande. Exempelvis kan

ekonomi vara ett hinder för socioekonomiskt svaga grupper och bristande tillgänglighet ett hinder för personer med funktionsnedsättning.

Exempel på möjliga aktiviteter kopplade till insatsområdet:

- Aktiviteter för att identifiera och undanröja praktiska hinder för ett jämlikt deltagande i samhällslivet.

4.7.2 Effektmål och indikatorer

Ökat deltagande i den demokratiska samhällsutvecklingen bidrar till en förflyttning mot två effektmål i *Vårt Gotland 2040*:

1. En god, jämlik och jämställd hälsa
2. En trygg och attraktiv livsmiljö med goda uppväxtvillkor

Förflyttningen följs upp med indikatorerna:

- Nöjd Inflytande-Index
- Invånare 16-84 år med avsaknad av tillit till andra, andel (%)
- Invånare 16-84 år med lågt socialt deltagande, andel (%)
- Andel personer i befolkningen som upplever att de blivit kränkta, andel (%)

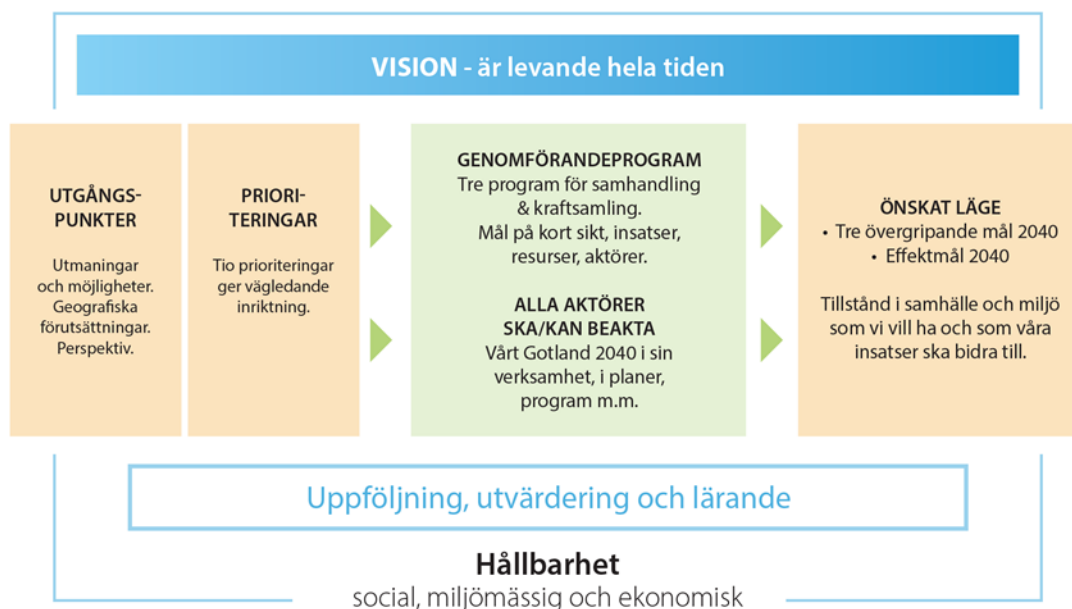

5 Fördjupning – att arbeta med genomförandeprogram

Nedan följer en fördjupning av den regionala utvecklingsstrategin (RUS) *Vårt Gotland 2040* och det gemensamma arbetet med de tre genomförandeprogrammen *Näringslivets förutsättningar och innovation*, *Genomförandeprogram för klimat, miljö och energi* samt *Kraftsamling för hälsa och ett socialt hållbart Gotland*.⁵⁸

5.1 Vårt Gotland 2040 sätter de långsiktiga målen

I *Vårt Gotland 2040* finns de långsiktiga målen för en hållbar regional utveckling på Gotland. Det är i *Vårt Gotland 2040* som de tre genomförandeprogrammen tar avstamp för att skapa en gemensam kraftsamling för att nå önskat läge och mål till 2040 (Figur 8).

Figur 8. Upplägg regionala utvecklingsstrategin (RUS) *Vårt Gotland 2040*.

5.2 Ett samordnat genomförande är en del av det regionala utvecklingsansvaret

Region Gotland har det regionala utvecklingsansvaret. I det ingår att i bred samverkan ta fram en regional utvecklingsstrategi, att samordna insatser för att genomföra den samt att följa upp resultaten av utvecklingsarbetet och utvecklingen i länet. De tre genomförandeprogrammen har tagits fram för att bidra till själva genomförandet av utvecklingsstrategin. Det faktiska genomförandet är däremot ett gemensamt ansvar för samtliga verksamheter och utvecklingsaktörer som vill samverka för ett hållbart Gotland.

⁵⁸ Hela strategin och genomförandeprogrammen finns att läsa på <https://gotland.se/gotland2040>.

5.3 Fokus på samhandling för att göra skillnad

Genomförandet av *Vårt Gotland 2040* sker på två sätt som ömsesidigt förstärker varandra. Dels genom gemensam kraftsamling i de tre genomförandeprogram med olika inriktning: *Klimat, miljö, energi, Näringslivets förutsättningar och innovation* samt *Kraftsamling för hälsa och ett socialt hållbart Gotland*. Dels genom att gotländska och nationella utvecklingsaktörer, i sin verksamhet och i planer och program som tas fram, beaktar målen för Gotlands långsiktiga utveckling.

Det innebär att genomförandeprogrammen har fokus på samhandling kring prioriterade mål och insatsområden. Det vill säga, spetsen ska bidra till ett starkt mervärde genom att åstadkomma en förändring som inte varit möjlig utan de val och prioriteringar som genomförs gemensamt mellan aktörerna (Figur 9). Genomförandeprogrammen innehåller inte allt som görs för att röra sig i önskad riktning mot målen till 2040. Utöver det kan olika aktörer i sin egen verksamhet bidra till att nå målen i *Vårt Gotland 2040*.

Figur 9. Illustration som visar att genomförandeprogrammen utgör spetsen för kraftsamling och samhandling på kort sikt.

5.4 Hur ska genomförandeprogrammet användas?

Programmet är en gemensam plattform för gotländska och nationella utvecklingsaktörer och innehåller gemensamma uppföljningsbara mål och insatsområden. Det betyder inte att formella ansvarsområden för olika aktörer ska frångås. Varje medverkande aktör sätter också sina egna mål och följer upp det egna arbetet inom ramen för sin styr- och budgetprocess. De olika genomförandeprogrammen är tematiskt indelade, inte målgruppsindelade. Alla tre genomförandeprogram riktar sig till myndigheter, akademi, näringsliv, utvecklingsbolag och föreningsliv.

Programmet utgör underlag för finansiering och fördelning av resurser. Aktörerna kan, framför allt offentliga, styra sin ordinarie budget i programmets riktning. Region Gotland använder programmet för prioritering och beslut om riktade medel för regionalt

utvecklingsarbete. Dessa medel kan användas för att medfinansiera satsningar med egna, nationella och europeiska medel för regional utveckling.

Statliga myndigheter kan ha satsningar inom olika sakområden där medel kan sökas. EU:s struktur- och investeringsfonder är vidare en stor del av finansieringen för regionala utvecklingsinsatser. Det är exempelvis den europeiska socialfonden ESF+ (kompetensförsörjning och arbetsmarknad), den europeiska regionala utvecklingsfonden (företagande, forskning och utveckling), landsbygdsprogrammet (landsbygdsutveckling) samt Interreg (gränsöverskridande program mellan olika medlemsländer). Det europeiska ramprogrammet för forskning och innovation, Horisont Europa, har medel som regioner och lärosäten söker i konkurrens med andra.

5.5 Tidsperspektiv för genomförandeprogrammen

Siktet för den första omgången av genomförandeprogrammen är 2027. Samtidigt behöver arbetet vara flexibelt och möjliggöra omprioriteringar vid behov, därför kan en översyn behöva ske redan innan dess vid behov. I framtiden är grunden att en mandatperiod är en lämplig tidsperiod för genomförandeprogrammen.

5.6 Arbetsformer och uppföljning

Arbetet med aktiviteter inom de prioriterade insatsområdena i genomförandeprogrammen kan genomföras på många olika sätt utifrån behov och förutsättningar. Inom flera av insatsområdena finns redan pågående arbeten och samverkan att bygga på, för andra områden behöver ny samverkan utarbetas. På så sätt kan exempelvis olika arbetsgrupper, projekt och uppdrag skapas kring insatsområdena. Region Gotland har ett samordnande uppdrag för regional utveckling. Det innebär däremot inte att Region Gotland alltid kommer vara den som driver arbetet i respektive insatsområde utan detta kan variera mellan insatsområdena.

En väsentlig del i arbetet med programmen är former för att tillsammans följa upp, analysera och kommunicera det gemensamma resultatet. Region Gotland har i uppdrag att följa upp resultat av regionala utvecklingsinsatser vilket görs genom uppföljning av genomförandeprogrammen årligen. Uppföljningen och utvärdering av insatser och resultat sker i dialog med samverkande aktörer i det samverkansråd som kopplas till programmen.

Planering, insatser, uppföljning och analys kring genomförandeprogrammen utgör ett "årshjul för Gotland" och strukturerar det gemensamma arbetet på väg mot *Vårt Gotland 2040*. Både formella och informella mötesplatser för aktörerna är av stor betydelse för framgång i arbetet med genomförandeprogrammen.

Region Gotland har också i uppdrag att följa utvecklingen i länet vilket görs genom en årlig uppföljning av samtliga effektmål från *Vårt Gotland 2040*. Uppföljningen av såväl genomförandeprogrammens resultat samt av utvecklingen av länet med effektmålen från *Vårt Gotland 2040* presenteras vid en årlig konferens med namnet *Hur går det för Gotland?*

6 Bilagor

6.1 Aktörslista

Aktörer som aktivt deltagit eller visat intresse i arbetet med framtagande av genomförandeprogrammet *Kraftsamling för hälsa och ett socialt hållbart Gotland* tillsammans med Region Gotland.

Anhöriga mot droger
Arbetsförmedlingen
ASF Gotland
Coompanion
Endre IF
Fastighetsägarna
Finsam Gotland
Friskis & Svettis
GEAB
Gotlands Besöksnäring
Gotlands Bildningsförbund
GotlandsHem
Hela människan
Kriminalvården
Länsstyrelsen Gotlands län
Narkotikafritt Gotland
Polisen
PRO Hemseorten
Protos
Region Gotland
RF-SISU
Rädda Barnen
Samhall
Skoop
SportFiskarna
Svenska kyrkan
Svenska Röda Korset
Studieförbundet Vuxenskolan
Tillväxt Gotland
TROTS
Trygga Barnen
Uppsala Universitet Campus Gotland
Visby Scoutkår

6.2 Sammanfattningar på lättläst svenska och olika språk

Sammanfattning på lättläst svenska

Gotland har en plan för hur det ska vara att leva och bo på ön år 2040. Planen heter "Vårt Gotland 2040" och är en så kallad regional utvecklingsstrategi.

För att veta vad som är viktigast att göra mellan åren 2023 och 2027 har det tagits fram tre olika dokument. Dokumenten kallas för genomförandeprogram. De innehåller olika mål och aktiviteter. Myndigheter, företag och organisationer på Gotland behöver arbeta med dem tillsammans.

"Kraftsamling för hälsa och ett socialt hållbart Gotland" är ett av genomförandeprogrammen. Det innehåller sju mål som handlar om hur vi som bor på Gotland ska må bra och trivas på ön.

Målen är:

- ♥ Alla ska ha lika rätt att må psykiskt bra
- ♥ Ökad närvaro i skolan
- ♥ Ungdomar tar inte droger
- ♥ Vi ska röra på oss en timme varje dag
- ♥ Våld förebyggs, upptäcks och stöd erbjuds till den som drabbas
- ♥ Alla ska ha möjlighet att ha ett arbete
- ♥ Alla ska kunna vara med och påverka i samhället

Det finns två genomförandeprogram till. Ett handlar om hur vi ska ta hand om Gotlands miljö och natur. Det andra handlar om att det ska gå att arbeta och bo bra på ön. Alla tre genomförandeprogrammen hör ihop.

Myndigheter, företag och organisationer behöver arbeta tillsammans för att målen ska uppnås. Nu samlar vi kraft och gör aktiviteter tillsammans för ett Gotland där alla ska må bra och trivas.

Sammanfattning på engelska

Översätts från inledande svensk sammanfattningen när programmet är taget av RF.

Sammanfattning på arabiska

Översätts från inledande svensk sammanfattningen när programmet är taget av RF.

Sammanfattning på dari

Översätts från inledande svensk sammanfattningen när programmet är taget av RF.

Sammanfattning på ryska

Översätts från inledande svensk sammanfattningen när programmet är taget av RF.

6.3 Överblick mål och prioriterade insatsområden

Kraftsamling för hälsa och ett socialt hållbart Gotland 2023-2027

Psykiskt välbefinnande är jämlikt fördelat

- Främjande insatser för psykiskt välbefinnande
- Insatser för att minska ofrivillig ensamhet
- Insatser för stärkt föreningsliv och ideella krafter

Skolnärvaron ökar i grundskola och gymnasium

- Insatser för föräldraskaps- och familjestöd
- Insatser som stärker skolan som en trygg kunskaps- och social arena
- Insatser för att säkerställa pedagogisk kompetens i skolan
- Insatser för att stötta individen tillbaka till skolan

Unga avstår från bruk av narkotika

- Insatser för att utveckla kunskapsbaserade arbetssätt mellan olika aktörer
- Insatser för att förebygga och bryta utanförskap hos unga

Vi rör oss en timme varje dag

- Insatser för inkluderande idrotts- och friluftaktiviteter
- Insatser för en rörlig vardag

Våld förebyggs, upptäcks och stöd erbjuds

- Insatser för att skapa förutsättningar att upptäcka, agera och ge stöd till de som lever med våld
- Insatser för att minska skadliga maskulinitetsnormer
- Insatser för att minska risken för utsatthet i form av hedersrelaterat våld och förtryck

Arbetsmarknaden är tillgänglig för alla

- Insatser för nära stöd
- Insatser för vuxenutbildning
- Insatser för inkluderande arbetsplatser där kompetensen möter behoven

Alla kan delta i den demokratiska samhällsutvecklingen

- Insatser för att öka kunskapen om samhällsnormer och icke-diskriminering
- Insatser för upplevd trygghet att delta i samhället
- Insatser för att identifiera och undanröja hinder för deltagande